

Fia Söderberg

ID - på spaning efter bibliotekets identitet

Paper presenterat vid konferensen

Mötesplats inför framtiden

ARBETSLIV • UTBILDNING • FORSKNING

12-13 oktober 2005 i Borås

BORÅS STAD

Stadsbiblioteket

HÖGSKOLAN I BORÅS
Institutionen Bibliotekshögskolan

FRÅGA BIBLIOTEKET

Jourhavande
bibliotekarie
LIBRARIAN ON DUTY

Inledning

Jag ska här idag guida er genom en kort spaning efter folkbibliotekets identitet. Dessutom vill jag under denna korta tid uppmana er till att fundera över och välja er identitet, och väl på hemmaplan, kommunicera mera. Slutligen vill jag säga några ord om hur identitet hänger ihop med marknadsföring och kommunikation.

Till att börja med så känner ni säkert till att inför sammanslagningen av Visby stadsbibliotek och Högskolan på Gotlands bibliotek protesterade allmänheten kraftigt. Dessa protester gjorde mig oerhört nyfiken och bidrog till att jag sökte Greta Linder stipendiet 2004. Under en månad hösten 2004 var jag tjänstledig och tog del av andras forskning som bedrivits om folkbibliotekets identitet i Sverige de senaste åren. Vad är ett bibliotek? undrade jag när jag började. Jag ville särskilt titta på Almedalsbiblioteket och Norrköpings stadsbibliotek som jag tycker är intressanta exempel när man talar om identitet. Norrköping för att de är tydliga i att kommunicera vad de är och vad de är bra på, Almedalsbiblioteket därför att de är ett intressant exempel på en ideologisk integrationsfråga. Att förena två olika organisationer som står på olika grunder – vad gör det med identiteten?

Folkbibliotekets nya och gamla identiteter

Vad är då ett bibliotek? Denna enkla lilla fråga blev mer och mer mångfacetterad ju mer jag läste om det hela. Vad består bibliotekets identitet av? Peter Enström talar om fem traditionella identiteter för biblioteket som växt fram och lever kvar, i olika omfattning på skilda ställen:

- **Folkbildningsidentiteten**
Folkbildning och fostran var centralt under folkbibliotekens tidiga skede
- **Kulturförmedlingsidentiteten**
Stimulera till läsning av värdefull litteratur
- **Fackkunskapsförmedlingsidentiteten**
För stora bibliotek med speciella fackavdelningar
- **Katalogidentiteten** Klassifikation, katalogisering, referensarbete och bibliografi. Växte fram på 60-talet.
- **Socialarbetaridentiteten**
Uppsökande verksamheten – att söka upp de som inte själva kan komma till biblioteken.

Nya identiteter tillkommer, kanske är de fler än någonsin idag, skriver Enström. Han nämner två:

- **Informationsorganiseraren**
Som växt fram ur förmågan att analysera informationsbehov, organisera informationsförmedling och skapa informationssystem.
- **Kunskapsmäklaren**
Den som blir spjutspetsen i ett samhället som kräver kunskapstillväxt.

Hur hanterar man i biblioteksvärlden förändringar i omvärlden, och kraven på anpassningen till nya villkor? I Danmark, till exempel, menar Enström, upplever inte biblioteksvärlden sig ha tid till förändringsarbete, samtidigt som nedskärningar och informationsteknologins inträde ställer nya krav. Danskt biblioteksväsen är frustrerat, identitetslöst och självuppfattningen vacklar, skriver Enström. Har vi i Sverige tagit till oss

nya identiteter? Mer intressant är kanske - vad har vi gjort av de övriga identiteterna? Man kan ställa sig frågan hur en organisation klarar av att ha så många olika roller på en och samma gång.

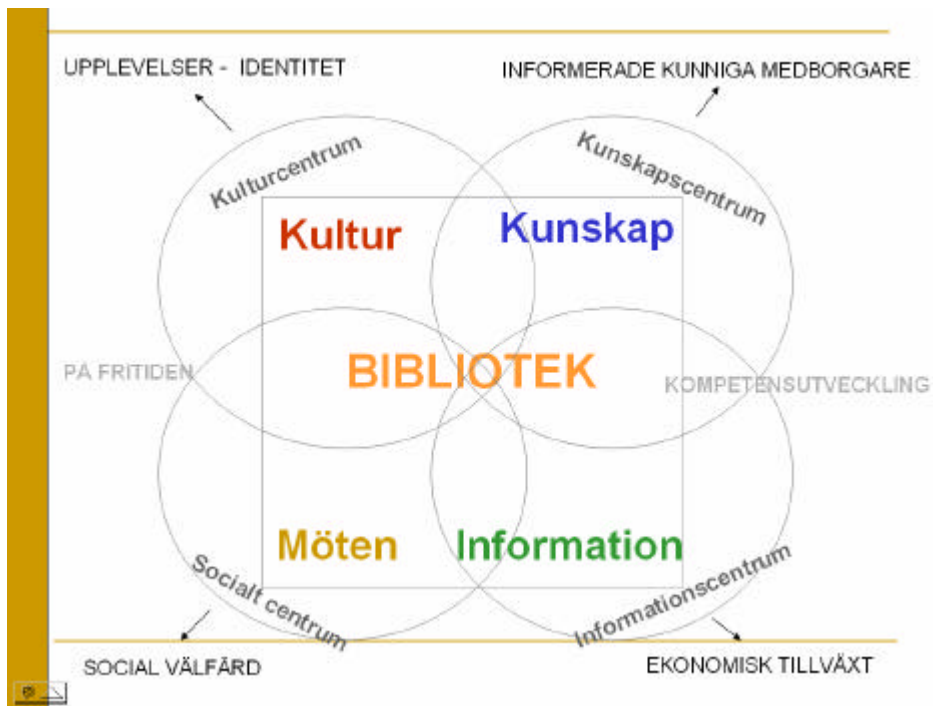
Susanna Månsby frågar sig också vad som händer med de gamla yrkesidentiteterna när nya tillkommer. Finns det plats för alla? I en studie om mötet mellan bibliotekarierollen och tekniken upplever bibliotekarierna att den kulturförmedlande identiteten har reducerats. Rollen som ska stimulera till läsning av skönlitteratur minskar. Månsby menar att bibliotekarien måste lämna någon/några gamla identiteter, för att ge plats åt det nya. Hon menar att teknologin förändrar bibliotekarierollen men förstärker samtidigt de grundläggande hörnstenarna: att lagra och sprida information och kunskap. Bibliotekarien har på så sätt både förändrat och behållit sin historiska roll.

Modell för att analysera en profil

Biblioteken står inför ett antal val, menar Dorte Skot-Hansen. Hon talar om danska folkbibliotek, men drar nordiska paralleller. Vilken profil ska biblioteket välja? Hur attraherar man på bästa sätt politikerna, samarbetspartners och allmänheten? Hon konstaterar att trenden är att anslagen minskar, men också att biblioteken har haft problem med sin image och påverkan över kommunalpolitiken. Biblioteken har fått många nya uppgifter – efter press från användares behov och politikernas intentioner. Rapporten föreslår en modell som kan bidra till att analysera det lokala bibliotekets profil. Modellen ger biblioteket fyra roller:

- **Kulturcentrum**
Biblioteket som plats att få kulturella upplevelser: lån av böcker, videofilmer, cd-skivor och uppleva författarkvällar, utställningar, sagostunder.
- **Kunskapscentrum**
Plats som ger tillgång till kunskap genom uppslagsböcker, kurslitteratur, studieplats och grupparbete.
- **Informationscentrum**
Plats där människor tar del av samhällsinformation, Internet, fakta som behövs i vardags- och i yrkeslivet.
- **Socialt centrum**
Plats där människor kan koppla av, sitta ner i lugn och ro och läsa, och som kan ge social gemenskap.

Hur ser svenska bibliotek ut i detta perspektiv? Det vore intressant med en undersökning som kartlägger de svenska folkbiblioteken. I hur stor grad fungerar biblioteken som en mötesplats, eller som kunskapscentrum? Denna modell kan vara en utgångspunkt för interna diskussioner om vilka prioriteringar som ska göras. (Se nästa sida bild på modell)

Almedalsbiblioteket

Sammanläggningen i Visby skapade som sagt ett stort motstånd av folkbiblioteks-förespråkarna, trots vetskapen om att kommuninvånarna skulle få tillgång till en ny och bättre lokal och högskolans resurser: teknik, litteratur, databaser och personal. Listor cirkulerade för och emot. Folk demonstrerade. De ville att folkbiblioteket skulle vara kvar vid Österport, där folket fanns. Almedalen upplevdes som en fjärran plats som var till för den intellektuella eliten, inte för folket. Debatten skapade ett politiskt missnöje bland motståndarna. Wilhelm Widmark undersöker orsaken till varför detta vållade sådan debatt i uppsatsen "Det svenska biblioteksväsendet i förändring från 2000". Han konstaterar att oron inte egentligen handlade om tillgänglighet, som var det starkaste argumentet emot, utan om att folkbibliotekets identitet och starka symbolvärde håller på att förändras. Förutom lokala motsättningar mellan stad och land och mellan folket och innerstadens elit, var det demokratiska värden som hotades vid sammanslagningen på Gotland, menar Widmark. En viktig skillnad: folkbibliotekets legitimitet vilar av tradition på ideologiska grunder där de svaga grupperna i samhället genom biblioteket får möjlighet att nå social förändring. Högskolans bibliotek står på instrumentell grund och syftar till att ge individen de redskap den behöver för att genomföra sina studier eller sin forskning. Sammanslagningen av de två olika biblioteken upplevdes som ett hot mot den fria bildningen och ett hot mot folkbildningstanken – det kollektiva ställdes mot det individbaserade. Att folkbiblioteket fortfarande var en stark ideologisk symbol hade förmodligen inte politikerna och ansvariga utredare väntat sig, skriver Widmark. Kanske får det nya biblioteket så småningom både en demokratisk och instrumentell legitimitet, som präglas av både folk- och forskningsbibliotek. Widmark tror att det går att tjäna demokratiska och instrumentella intressen på en och samma gång. Vi får se.

Norrköping

Vi reser vidare till Norrköping. Norrköpings stadsbibliotek är känt i landet för höga besöksiffror och dessutom för att ofta vara synligt i press och media. Det som bidragit till dess popularitet och synlighet tycks främst ha varit en stark aktör - en karismatisk målinriktad bibliotekschef som i rätt tid lyckats matcha de strukturella förändringarna och skapa en

förändring, genom en tung satsning på IT och generöst öppethållande i demokratins namn. Det som karakteriserar Norrköping tycks också vara snabbhet och handling, och inte minst den attityd man har utåt mot omvärlden som präglas av folklighet, tolerans och öppenhet. Det som särskilt utmärker Norrköping är att de är snabba på att tala om vad de är bra på. Intressant är att de politiska prioriteringarna i överenskommelsen mellan stadsbiblioteket och dess nämnd, är – förutom målgruppen alla – särskilt de som deltar i någon form av ut- eller fortbildning, oavsett ålder. Här har man prioriterat biblioteket som kunskaps- och informationscentrum, vilket kan bidra till tydlighet i det som förmedlas om verksamheten.

Norrköping har valt en offensiv strategi genom att välja en identitet som kunskaps- och informationscentrum, som jag uppfattat det. Man har profilerat sig genom teknik och generösa öppethållande. Norrköping har gjort en tydlig prioritering när det gäller öppettider och säkert tagit konsekvenserna av denna. Men att de har lyckats med sin offensiva strategi är tydligt, bland annat genom sin aktiva marknadsföring.

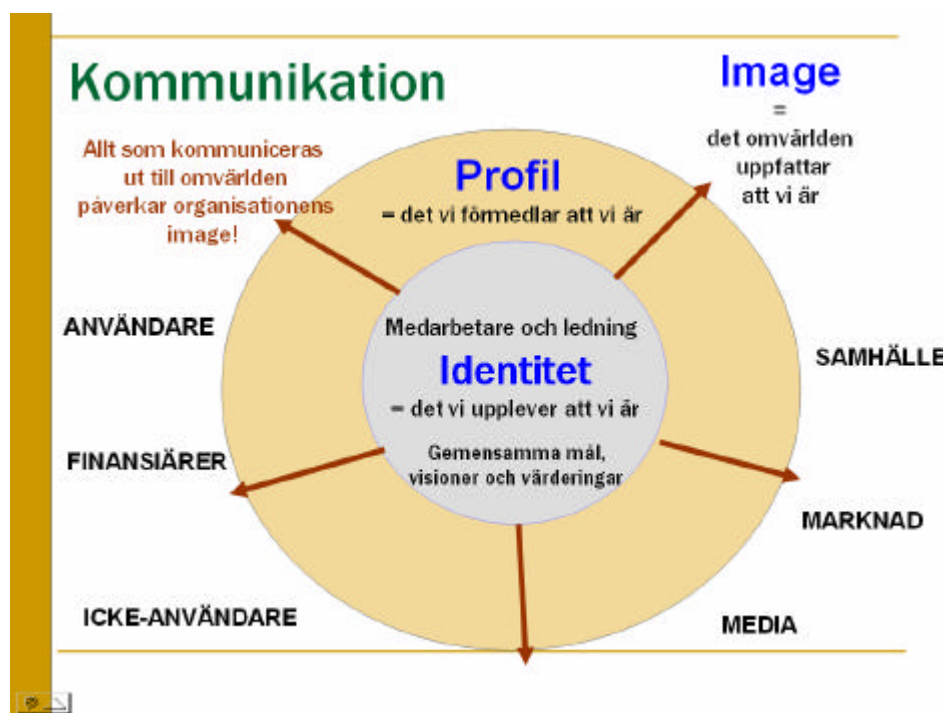
Bilden av biblioteket

Så – vad lär vi oss av dessa två exempel? Att folkbiblioteket och högskole-/universitetsbiblioteket befinner sig längre ifrån varandra än vad åtminstone jag trodde. Att Norrköping har prioriterat och väl kommunicerat sin identitet med omvärlden. Det tycker jag är upplyftande och glädjande, därför att jag upplever att diskrepans mellan bibliotekens identitet och image är stor. Möjligen beror detta på att biblioteket är olika saker för skilda människor. En boken-kommerlångtagare har ju självfallet inte samma bild som den som nyttjar IT-torget hela dagarna, eller den som går på författarkvällar. Men biblioteken har en otydlig identitet, också för att identiteten inte är entydig och för att många bibliotek har svårt att prioritera vad man vill vara. Man vill vara allt på en och samma gång och ge allt till alla. Den allmänna uppfattningen att biblioteken varit dåliga på att marknadsföra sig kan också bidra till att biblioteksvärldens bild av biblioteket inte stämmer överens med omvärldens. Det finns en risk att biblioteket upplevs som identitetslöst. Att bibliotekens målgrupp dessutom är alla, gör inte identiteten tydligare. Biblioteken tillhör inte heller någon organisation med stark identitet som det går att luta sig mot, som ICA, Coop eller Skatteverket. De är politiska institutioner och folkbiblioteksinstitutioner på en och samma gång, och ofta har de två olika normer, regler och uppfattningar om identiteten. Detta kan ställa till problem i förändringstider. Vad är vi, vad ska vi vara? De olika uppfattningarna kan leda till debatt om vad biblioteket ska eller inte ska göra.

Olika uppfattningar kan påverkas genom kommunikation eller marknadsföring. Eftersom bibliotekets identitet är så mångfacetterad blir det en utmanande uppgift att marknadsföra biblioteket. Eller är det kanske detta man ska förmedla till omvärlden – mångfalden av idéer, eftersom det är bibliotekets karaktär? Vilka insatser bör göras för att identitet och image ska stämma överens? Människor har som bekant olika bilder av vad ett bibliotek är. Hur tydliggör vi dessa bilder?

Marknadsföring eller kommunikation?

Ett sätt att tydliggöra bilden av biblioteket är att arbeta strategiskt med intern och extern kommunikation och eller marknadsföring. Identitet är det vi upplever att vi är. Image är det omvärlden uppfattar att vi är. Profil är det vi visar att vi är. Jag tror att med en ökat medvetenhet om dessa mekanismer kan det hända enormt mycket. Jag tror också att om man arbetar med dessa saker lokalt, förankrar man samtidigt mål, visioner och politiska uppdrag internt, och om alla skriver under på samma identitet och vilka prioriteringar man gör kanske just i år – så får man en framgångsrik organisation och folk tycker det är roligare att gå till jobbet för de vet hur de ska förhålla sig till jobbet. (Bild på modell se nästa sida)

Några anledningar till varför biblioteket ska marknadsföra sig:

- Biblioteken behöver hävda sin ställning i ett hårt ekonomiskt klimat
- Bibliotekens innehåll har förändrats – alla vet inte vad de kan ha för nytta av biblioteket
- Medborgarperspektiv – alla betalar skatt och har rätt till utbudet
- Man vill nå ut med rätt bild av biblioteket, och tanken bakom biblioteket.

Behovet av att biblioteken ska marknadsföra sig mer framkommer i både uppsatser och forskningsprojekt, framför allt i syfte att hävda sin ställning i svåra ekonomiska tider. Det finns också en önskan om att nå ut med rätt bild av tanken bakom biblioteket, och vad man kan förväntas hitta där. Biblioteken används inte så effektivt som de har potential för. Det finns därför ett starkt behov att nå ut till fler användare.

Avslutningsvis vill hävda att biblioteken måste bli mer offensiva och tydliga, och sluta upp med att vara defensiva. Vi måste våga berätta VAD biblioteken är och vad de är bra på, inte bara leva på ett gott rykte som skapas av god service, även om det är nog så viktigt. Det är inte synd om biblioteken. Biblioteken måste vässa argumenten för på vilket sätt de kan bidra i det lärande informationsområdet och kommunicera verksamhetens budskap – mål och visioner – med omvärlden. Att prioritera marknadsföring – eller kommunikation – ser jag som oerhört viktigt. Vi talar om att vi måste bli bättre, men händer det något? Vi måste bli kaxigare, ta alla chanser till att marknadsföra biblioteket, i det lilla och i det stora – på middagen med vännerna, i kön på ICA, i alla kanalerna, i vårt nyhetstänkande, med våra samarbetspartners, i vårt förhållningssätt att VILJA förmedla starka tydliga positiva budskap till omvärlden. För att nå detta krävs strategisk planering förankrad hos alla medarbetare, arbete med marknadsplaner eller med planerad kommunikation samt prioritering och legitimitet i organisationen.

Med stor sannolikhet behöver biblioteken hjälp på traven genom stöd från andra yrkesgrupper, till exempel kommunikatörer som är professionella på att förvalta en organisations förtroendekapital gentemot omvärlden och vårda bilden av organisationen och dess anseende. Jag är dock övertygad om att allt börjar med det interna arbetet och med ett tydligt ledarskap. Med förankrade mål, prioriteringar och en tydlig riktning. Den som inte vet

vem hon är, kan inte heller visa vem hon är. Jag tror däremot att biblioteken står vid ett vägval – med hårda prioriteringar när det gäller roller och verksamheter. Biblioteken måste profilera sig utifrån lokala behov och dessutom positionera sig för att bli synligt som en investering och inte som en kostnad.

Tack.

PS. Tack till Greta Linder. Utan Greta ingen spaning.

”Med biblioteksreklam eller propaganda eller annonsering, vilket man nu vill kalla det, menar jag allt det, som från ett biblioteks sida göres först för att föra allmänheten till dess dörrar och, sedan man en gång fått dit, vad som göres för att hålla den kvar, för att hjälpa den till rätta i böckernas överväldigande stora värld och för att av den kanske från början tillfällige besökaren göra en läsande människa.” (Greta Linder 1917)

Referenser

Enström, Peter, ”Folkbibliotek i förändring : nödvändighet, möjlighet eller bara tillfällighet” i *Biblioteken, kulturen och den sociala intelligensen*, Göteborg 1995, s. 205 -217

Månsby, Susanna, ”Den nya tekniken och bibliotekarierollen” i *Svensk biblioteksforskning 1997:1-2*, s 127- 138

Skot-Hansen, Dorte, ”The Local Library – its profile and anchorage” i *Scandinavian Public Library Quarterly 1996:1*, s 4-7

Widmark, Wilhelm, *Det svenska biblioteksväsendet i förändring : en fallstudie av Bibliotekscentrumi Visby ur ett institutionellt perspektiv*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, institutionen för ABM, estetik och kulturstudier, Uppsala universitet. 2000:69 Uppsala 2000

Övriga referenser till uppsatsen ID – på spaning efter folkbibliotekets identitet

Artiklar

Arnborg, Beata, ”Från kund till tänkande medborgare per automatik” i *DIK-forum 2003:5*, s 12-13

Höglund, Lars, ”Folkbibliotekets ideologiska förändring speglad i två statliga utredningar – en komparativ analys av 1911 års folkbiblioteksutredning och 1995 års kulturutredning” i *Svensk biblioteksforskning 1997:1*, s 71-84

Jonsson, Bosse, ”Folkbiblioteket i tiden. Lokala beslutsfattares synsätt på folkbiblioteket” i *Svensk biblioteksforskning 1998:2*, s. 13-25

Renborg, Greta, "Hur och när började man marknadsföra bibliotekens service?" i *Svensk biblioteksforskning* 1998:2, s. 5-12

Rolfer, Bengt, "Levande bibliotek blev mötesplats för alla" *TCO-tidningen* 2002:17, s 10-11

Thórsteinsdóttir, Guðrún och Arvidsson, Ulla, "Folkbiblioteket och dess användare : en undersökning som speglar användarnas åsikter på sexton svenska folkbibliotek" i *Svensk biblioteksforskning* 1999:1, s 5-26

Torstensson, Magnus, "Att analysera folkbiblioteksutvecklingen - exemplet Sverige och några jämförelser med USA" i *Det siviliserte informationsjonssamfunn. Folkbibliotekets rolle ved ingangen til en digital tid*, Bergen 2001

Zetterlund, Agneta & Hansson, Joakim, "Folkbibliotekens förändring – tidigare forskning om folkbiblioteken och teorier om förändringens natur", i *Svensk biblioteksforskning* 1997:1, s 27-68

Zetterlund, Karin, "För och emot på Gotland" i *DIK-forum* 1998:18 s. 5-7 ?

Westeson, W, "Det folkbildande folkbiblioteket" i *Svensk biblioteksforskning* 1996:1, s. 89-90

Uppsatser

Andersson, Anneli & Nilsson, Annika, *Bilden av folkbibliotek – i lokalpressen och hos allmänheten*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/bibliotekshögskolan 2004:46, Borås 2004.

Carlzén, Carin, *Kan en lockande och informativ webbplats marknadsföra ett bibliotek? Tankar om webbplatsens roll i stadsbiblioteks marknadsföring*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/bibliotekshögskolan 2004:27, Borås 2004

Hedemark, Åsa & Hedman, Jenny, *Vad sägs om användare?* Folkbibliotekens användardiskurser i tre bibliotekstidskrifter. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/bibliotekshögskolan 2002:61, Borås 2002

Kappelin Rääf, Anne & Lundgren, Martina, *Folkbibliotekariens yrkesidentitet. Vad den består av och hur den formas*. Examensarbete för magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. BIVILs skriftserie 2004:12, Lund 2004

Rantanen, Maija, *Folkbiblioteket och postmoderniteten. En hermeneutisk studie av debatten om folkbiblioteket i DIK-forum 1998-2002*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/bibliotekshögskolan 2004:43, Borås 2004

Litteratur

Biblioteken, kulturen och den sociala intelligensen : aktuell forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap. Forskningsrådsnämnden och VALFRID, Lars Höglund (red)
Göteborg 1995

Calamnius, Brita, *Kampen om biblioteket.* Haimdagar 2001

Folkbildning och bibliotek? På spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i biblioteksvärlden. Skrifter från Valfrid 14, Borås 1997

Hansson, Joakim. *Om folkbibliotekens ideologiska identitet. En diskursstudie.* Lic. avh. Göteborgs universitet. Skrifter från Valfrid 17, Göteborg 1998

Jonsson, Bosse, *Medborgaren och marknaden. Pedagogisk diskurs för folkbibliotek.* Linköping studies in education and psychology no 90. Institutionen för beteendevetenskap, Linköping 2003